

ZBORI ZAPS
**PROBLEMI PROSTORSKEGA NAČRTOVANJA - IN
KAKO NAPREJ?**

Uvodni prispevki na Zboru ZAPS, 23. november 2023, Vegova 8, Ljubljana

Novembrski Zbor ZAPS je namenjen vprašanju prostorskega načrtovanja: s kakšnimi problemi se soočamo, kakšne so možne rešitve in kaj lahko pri tem naredimo v okviru ZAPS. Uvodno predstavitev so pripravili prostorski načrtovalci in občinski urbanisti, krajinska arhitekta **Saša Piano** in **Izidor Jerala** ter arhitekt **Peter Lovšin**. V nadaljevanju lahko preberete povzetke njihovih uvodnih predstavitev:

Saša Piano, univ. dipl. inž. kraj. arh.

V noči s 3. na 4. avgust 2023 se je spremenila smer razvoja Občine Ljubno, doline, države. Višina vode je presegla vse dosedanje poplave, tokrat niso narasli samo vodotoki, voda je tekla tudi po pobočjih, vsi hudourniki so narasli, številni so spremenili svoje tokove, vode so narasle v kratkem času in se mnogo hitreje kot prej spet znižale. Na površini slabih 80 km² se je sprožilo več kot 200 zemeljskih plazov in udorov, odneslo je mostove, z izjemo nekaterih starih mlinov in žag je poškodovalo vse objekte ob vodotokih ter številne na pobočjih. Čeprav ni bilo človeških žrtev, je noč s seboj odnesla mnoga življenja. Takoj po tem, že 7. avgusta 2023, smo na Občini začeli iskati trajne rešitve za (vsaj) 13 družin, ki so ostale brez domov in še neznanu število tistih, ki se bojijo vrniti na svoje domove. Ob tem so številni problemi izplavali na plano tudi v občini Ljubno, na primer:

1. Obsežna obstoječa poselitev na neprimernih lokacijah kot posledica neugodnega prepleta številnih neustreznih odločitev v preteklosti:
 - navidezna 'dolga' obdobja brez poplav (1991, 2012, 2023);
 - osamosvojitve kot ključna prelomnica na področju prostorskega načrtovanja: razveljavitev sistema družbenega planiranja, dolgo obdobje brez posodobitve prostorske zakonodaje, ki mu je sledilo nenehno spreminjanje zakonodaje ter diametralna sprememba v odnosu do lastnine po osamosvojitvi (SFRJ - družbena lastnina nad zasebno, RS - nedotakljivost zasebne lastnine in pomanjkanje 'javne' lastnine); namesto celovitih rešitev smo se vsi (načrtovalci, občine, država) ukvarjali s pobudami posameznikov (pritisk kapitala – malega in velikega);
 - ohranitev prostorskega načrtovanja na nivoju lokalnih skupnosti ob dejstvu, da je iz nekdanjih 60 nastalo 212 občin; vsaka, še tako majhna, vodi svojo prostorsko politiko in ima enake obveznosti kot velika a z manj kadra in denarja – v malih občinah so občinski urbanisti zgolj posamezniki (ena oseba), ki se zaradi preobilice dela po svoji vesti ali navodilih odločajo, kaj so prednostne naloge (praviloma zakonsko predpisane vsebine povezane z gradnjo objektov in ne celosten razvoj prostora);
 - odsotnost regijskega prostorskega načrtovanja (npr. ni načrta za povodje Savinje);
 - nepovezanost med strokami.
2. Neuporabnost in omejenost razpoložljivih stavbnih zemljišč, ki bi jih bilo možno takoj uporabiti/aktivirati kot nadomestitvene lokacije za ljudi, ki so ostali brez domov:
 - zemljišča niso razpoložljiva - lastniki jih iz različnih razlogov niso pripravljene prodati (jih npr. hranijo za svoje dediče), nepremičninska politika pa lastništva 'ne otežuje', saj nepremičnine niso (ustrezno) obdavčene;
 - Občina ne razpolaga z zemljišči oz. je njen lastniški delež zanemarljiv, prisotna je odsotnost zemljiške politike, urejanje prostora je omejeno zgolj na načrtovalski del, ta

pa ni dolgoročen, ni vzdržen, ni trajnosten (uravnoveženost trikotnika okolje-prostor : gospodarstvo: družba ni zagotovljena);

- OPN ne vključujejo 'rezervna stavbna zemljišča', ki bi jih bilo možno uporabiti kot začasne ali trajne nadomestitvene lokacije v primeru elementarnih nesreč.

3. Nepripravljenost prostorskega načrtovanja in resornega ministrstva/ministrstev na tovrstne dogodke (krč družbe):

- pomanjkanje določil v ZUreP-3 za hitro reševanje problemov v primeru elementarnih nesreč, potem pa prehitel poseg v isti zakon z intervencijsko zakonodajo (brez predhodne preveritve v praksi), ki ne omogoča hitre rešitve za nadomestitvene gradnje (možnost umestitve novega doma izključno za konkretne družine);
- neodzivnost MNVP na vlogo Občine za izdajo preliminarnih smernic za več možnih nadomestitvenih lokacij (a velika odzivnost drugih NUP);
- neusklajeno delovanje različnih resorjev oz. različnih skupin, ni sodelovanja z občinskimi urbanisti, slaba koordinacija strokovnjakov na terenu in podajanje različnih (dez)informacij ljudem;
- nerazumevanje ali nerazpoznavnost raznolikosti problemov (npr. situacije v poplavljenih občinah in načini reševanja nadomestitvenih lokacij so v občinah Ljubno in Braslovče različni).

4. Prevladujoča usmerjenost prebivalcev Slovenije k individualni gradnji (v Savinjski dolini zagotovo) – še vedno je ideal bivanja velika hiša na samem, na pobočju, ob gozdu in potoku ...

Strokovnjaki, politika in prebivalci smo pred skupnim izzivom: kako naprej?

Peter Lovšin, univ. dipl. inž. arh.

Verjetno je pri pojmovanju, kaj je prostorsko načrtovanje, največ težav razumevanja. V zadnjem obdobju pod pojmom »prostorsko načrtovanje« predvsem vidimo dejavnost urbanističnega načrtovanja ali na kratko urbanizma. V letih delovanja sem si ustvaril sliko, da je eno prostorsko načrtovanje in drugo urbanizem.

V kratki predstavitvi bi predstavil dve osnovni dejavnosti: dejavnost občinskega urbanista in dejavnost izdelovalca prostorskih aktov.

Občinski urbanist je bil prvič uradno omenjen v Zakonu o urejanju prostora – ZureP-1, kjer je opredeljeval dela, kot so vodenje prostorskih aktov, celostna skrb za urejanje prostora in svetovanje Županu pri urejanju prostora. Ker ni bilo nobenih zapovedi, so se občinskega urbanista posluževale predvsem tiste občine, kjer je Župan prišel do spoznanja, da v kolikor obvladuje prostor obenem tudi obvladuje vodenje celotne občine. Zato je bila dejavnost občinskega urbanista vezana na strokovna vprašanja urejanja prostora, sčasoma pa tudi svetovanje občanom, saj se je ob stalnem spreminjanju prostorske in gradbene zakonodaje bilo treba soočiti tudi, kako načrtovano ureditev umestiti v prostor.

Nadgradnja občinskega urbanista je sledila z ZUreP-2, kjer se je občinskemu urbanistu dodala nova obveznost, in sicer vodenje inštrumenta lokacijske preveritve. Postopek je bil vezan na osebo, ki izpolnjuje pogoj, da je prostorski načrtovalec, vpisan v ZAPS in da sam v tisti občini ne nastopa kot izdelovalec elaborata lokacijske preveritve. Ker je bila v predpisu o urejanju prostora podana zahteva, je bilo na ta račun veliko povpraševanja.

Zadnja sprememba se je zgodila z ZUreP-3, ki je občinskemu urbanistu dodala še eno zanimivo zadolžitev, in sicer pripravo mnenja skladnosti s prostorskim aktom.

Če na kratko povzamem: v zadnjih obdobjih občinskega urbanista nismo uspeli umestiti oziroma nadgraditi na mesto, ki mu je bilo predvideno z ZUreP-1. Sedaj smo občinskega urbanista umestili kot nekakšnega višjega uradnika, ki vsakodnevno bije boj na eni strani z projektanti, na drugi strani z upravnimi enotami, pri čemer je v celoti zastalo tako imenovano delo na področju celovitega urejanja prostora. Kljub zakonodajnih zahtevam in pričakovanjem, da bo več zaposlitev/sodelovanj občinskih urbanistov, smo sedaj priča obratnemu procesu.

Dejavnost prostorskega načrtovanja je po svoje povezana zgodba. Občinski urbanist mora vseskozi spremljati postopek izdelave prostorskega akta, poznati njegovo časovnico in finančno opredelitev prostorskega akta. Izdelovalec prostorskega akta pa mora znati izdelati prostorski akt. V zadnjem obdobju posvečamo, vsaj po mojem mnenju, pretirano pozornost tehnični popolnosti prostorskih aktov in tako izgubljam čas za vsebine. Na to nas opomni šele kakšna odločitev Ustavnega sodišča, kjer nam izdelovalcem prostorskih aktov pravna stroka nastavi ogledalo: »načrtovane prostorske ureditve ne temeljijo na strokovnih podlagah« (glej Odločbo Ustavnega sodišča U-I-139/15, april 2020).

Za konec: nevednost povzroča marsikateri konflikt v prostoru. Žal nismo naredili domače naloge, da bi pretekla znanja prostorskih načrtovalcev, urbanistov prenesli na mlajše rodove. In posledica tega je, da se vedno na novo napiše zakonodajo misleč, da bo vse bolje in hitreje. Naj bo ta debata priložnost, oziroma vzpodbuda, da postane »prostor«, kjer se bo opolnomočila tudi mlajša generacija prostorskih načrtovalcev in urbanistov.

Izidor Jerala, univ. dipl. inž. kraj. arh.

Aktualna javna razprava prepoznava prostorsko načrtovanje kot birokratsko oviro pri doseganju ciljev trajnostnega razvoja družbe in vizije Slovenije, po kateri bomo v letu 2050 srečni ljudje in bomo z našo lego, povezanostjo in infrastrukturo vpeti v mednarodni prostor, v katerem se bomo uveljavljali samozavestno, s prilagodljivostjo in vzdržljivostjo. V letu 2023 smo od ciljev in vizije oddaljeni dlje, kot pred leti, kljub legi smo v mednarodni prostor povezani preko tujih letališč, železniška povezljivost stagnira, vsakodnevno življenje pa se prilagaja zastoju na cestnem omrežju. Spoznali smo tudi, da nismo vzdržljivi, ampak z vidika naravnih procesov zelo ranljivi.

Ali je prostorsko načrtovanje kot javna storitev sploh še učinkovito, postaja pomembno družbeno vprašanje. Stroka mora na vprašanja odgovarjati, hkrati pa usmerjati razpravo na način, da prostorsko načrtovanje postane učinkovit instrument razvoja družbe. V stroki danes ni enoznačnih pogledov na razvoj prostorskega načrtovanja, zato je nujno, da se čimprej odpre široka razprava, v kateri se soočijo pogledi in argumenti. Predvsem je nujna široka in kritična analiza stanja v prostorskem načrtovanju, pri čemer je najprej treba nasloviti nekatere sistemske probleme, ki pomembno vplivajo na učinkovitost prostorskega načrtovanja v Sloveniji. V naboru ključnih izpostavljam naslednje:

1. S sedanjim sistemom prostorskih aktov po odločitvah Ustavnega sodišča RS prihaja do nedopustnih poseganj v ustavno pravico do zasebne lastnine in dedovanja.
2. Priprava prostorskih aktov postaja administrativni postopek, v katerem ni več prostora za usklajevanje in dogovarjanje najustrežnejših rešitev, ampak so bistvene sestavine namembnosti prostora določene s predhodno sprejetimi sektorskimi predpisi.
3. Večina zemljišč, ki so s prostorskimi akti namenjena razvoju zasebnih gospodarskih in stanovanjskih prostorskih ureditev, investitorjem niso dostopna. Nepozidana stavbna

zemljišča so postala varna naložba za ohranjanje in večanje vrednosti zasebnega kapitala, kar draži razvojne projekte.

4. Politike skladnega regionalnega razvoja se na področjih razvoja delovnih mest, stanovanj in dejavnosti v prostoru ne izvajajo. Razdalje med delovnimi mesti in stanovanji se podaljšujejo, zato prihaja do preobremenitev prometne in druge infrastrukture.
5. Strokovno delo je reducirano na upravne službe na ravni lokalne samouprave, državni nosilci urejanja prostora in ministrstva praktično nimajo zaposlenih prostorskih načrtovalcev. Zanimanje za poklic se zmanjšuje.